

процессах. Автор пытается показать специфику развития региона в контексте конфессиональных преобразований второй половины XVI - начала XVII вв.

Ключевые слова: дворянство, Северо-Восточная Венгрия, Реформация, комитаты, кальвинизм.

SUMMARY

NOBILITY OF NORTHEASTERN HUNGARY IN A CONTEXT OF EUROPEAN REFORMATION (16th - 17th CENTURIES)

L. Zubanych (Uzhhorod)

In the article the conditions of formation and development of the calvinist Reformation in the North-East of Hungary, the participation of the counties of Ung, Bereg, Ugocsa, Maromorosh nobility in these processes are investigated. The author tries to show specifics of the region's development in the context of the religious reforms of the second half of 16th - early 17th centuries.

Keywords: nobility, Northeastern Hungary, Reformation, counties, calvinism.

Надійшла до редколегії 12. 10. 2016 р.

УДК 94: 323.272 (470+571)

ПОДІЇ 9 СІЧНЯ 1905 РОКУ В ПЕТЕРБУРЗІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПОНЯТТЯ «КОЛЬОРОВИХ РЕВОЛЮЦІЙ»

Сурнін В. Б. (Ужгород)

У статті зроблено спробу по-новому осмислити події 9 січня 1905 р. в Росії. Вони розглядаються автором не тільки в історичному контексті Першої російської революції. Велику увагу приділено також аналізу сучасних обставин і прийомів, що входять нині в арсенал «кольорових революцій». У цьому плані детально проаналізовано підготовку революціонерів до провокації, що отримала назву «Кривава неділя».

Ключові слова: Гапон, «Кривава неділя», Перша російська революція, Микола II, есери, більшовики, «кольорова революція».

Кольоровими революціями прийнято називати ненасильницьке повалення влади. В результаті кольорових революцій відбулася зміна політичних режимів у ряді постсоціалістичних країн (на території колишнього СРСР і Східної Європи), а також країн арабського світу. За низкою особливостей до кольорових революцій можна зарахувати й деякі більш ранні події. Характерною ознакою кольорової революції є декларована відсутність використання насильства. Починається така революція завжди з мирних протестів, однак цілком може закінчитися і кривавими зіткненнями, і збройним переворотом, якщо її не буде вчасно придушено. Іншою ознакою кольорової революції є прихована, але активна грошова підтримка революціонерів з боку різних спеціальних фондів, посольств і спецслужб зацікавлених країн. Декларованою метою виступає здебільшого зміна «авторитарних» і «тиранічних» політичних режимів на «демократичні» й «ліберальні», а також «здійснення» права народу на самовизначення.

Хоча технологія кольорових революцій була доведена до досконалості лише в останні

десятиліття й отримала широку популярність у пресі та публіцистиці тільки в епоху Інтернету, більшість прийомів кольорових революцій насправді не нові, і їх використання неодноразово мало місце протягом ХХ століття, зокрема, в царській Росії. І під час першої революції 1905-1907 рр., і під час Лютневої революції 1917 р. повторювалася ситуація, коли демонстрації і страйки щедро оплачувалися з-за кордону, мали місце різні провокації, активне втручання іноземних послів та агентів у внутрішні справи країни. Звичайно, такого роду дії не лежать на поверхні. Зацікавлені в поваленні влади сили роблять усе можливе, щоб приховати свою участь у боротьбі проти неї. З цією метою створено безліч міфів, що спрямовують громадську думку на хибний шлях, пишуться численні історичні праці, покликані відіграти ту ж роль. Варто звернути увагу хоча б на публікації, присвячені подіям 9 січня 1905 р. у столиці Російської імперії, що увійшли в історію як «Кривава неділя». Тільки останніми роками побачили світ праці, де читач може знайти щось інше крім лайки на адресу царя і «прогнилого самодержавства», яке не побажало піти назустріч

вимогам «народу» [1]. Ми ж на основі аналізу наявної літератури спробуємо розібратися в тому, що становить «кухню» кольорових революцій, незалежно від територіальної належності.

Почати, напевно, слід із характеристики внутрішнього і міжнародного становища Російської імперії на початку ХХ ст. Хоча воно й не вселяло якихось серйозних побоювань, але було досить складним. В економічному плані імперія робила безсумнівні успіхи. За десять попередніх років обсяги виробництва чавуну, прокату і сталі в ній зросли втричі. Видобуток нафти збільшився у п'ять разів, а Бакинський регіон, освоєння якого розгорнулося з 1880-х рр., станом на кінець 1900 р. давав майже половину всієї світової продукції [2, с. 12]. У той же час в країні розгорнувся потужний робітничий рух, очолюваний соціал-демократичною партією (РСДРП). 1903 р. вона розділилася на два крила. Перше, меншовистське, було угодовським і не ставило перед собою революційних завдань; друге, більшовицьке, було готове на радикальні дії аж до збройного повстання і повалення самодержавства. Царська охрнка знала про ці плани, тому намагалася взяти робітничий рух під свій контроль за допомогою створення патронованих нею організацій. Особливе місце серед них посіли «Збори російських фабрично-заводських робітників Санкт-Петербурга», на чолі яких було поставлено священика Г. Гапона. Як показали подальші події, ці заходи виявилися вкрай недостатніми. Будучи сильною у військовому та економічному відношенні державою, царська Росія була абсолютно не готова до боротьби із внутрішніми заколотами.

Незважаючи на те що Російську імперію її внутрішні і зовнішні вороги називали поліцейською державою, насправді все було не зовсім так. Передова інтелігенція мріяла про західну демократію без поліції, хоча в західних країнах поліцейський апарат був більш могутнім порівняно із «в'язницею народів», яку так не полюбляли ліберали та революціонери. Російський військовий історик-емігрант А. Керсновський писав: «На всю Російську імперію було всього 10000 жандармів. У республіканській Франції, що поступалася Росії населенням в чотири рази, було 36000 жандармів. Вони мали таку владу, яка ніколи й не снилася нашій поліції» [3]. Величезна територія Росії вимагала не тільки більш сильної влади. Економічний розвиток потребував також включення у внутрішньоросійський господарський обіг ще не освоєних східних районів імперії, розташованих за Уралом. З цією метою наприкінці ХІХ - на початку ХХ століть у Росії було реалізовано найбільший економічний проєкт – будівництво залізничної колії через увесь Сибір, аж до Владивостока. Регулярний наскрізний рух з європейської частини країни на Далекий Схід почався 1903 р.

Тож не дивно, що далекосхідна експансія

Росії викликала заклопотаність в Японії. Маючи далекосяжні плани в Маньчжурії, японський уряд прагнув усунути в Китаї конкурента в особі Росії, що віщувало війну між двома країнами. Але якщо російський Генеральний штаб навіть не розробив план можливої воєнної кампанії, то Японія, готуючись до неї, забезпечила собі підтримку великих держав (явну – від Англії та США, таємну – з боку Німеччини). Таким чином, 27 січня (8 лютого) 1904 р російсько-японська війна стала фактом. Японські кораблі атакували російську ескадру в Порт-Артурі, здача якого врешті-решт стала спусковим гачком Першої російської революції.

Радянська історіографія свого часу жваво описувала невдачі царської армії в Маньчжурії, зводячи все до протиборства зацікавлених у колоніях «імперіалістичних сил». У той же час замовчувалися закулісні аспекти цього протистояння, в якому, до речі, революційні партії Росії брали дієву участь, причому ... на боці її ворогів. Історія цього питання така. Вже влітку 1904 р. Японія, незважаючи на досягнуті успіхи, постала перед перспективою затяжної війни з Росією, в якій вона зазнала би неминучої поразки. За її ініціативи через посередництво Великобританії, Німеччини та США в липні 1904 р. почалися спроби схилити Росію до переговорів про мир. Але Микола II від них відмовився. Тоді за справу взялися японські спецслужби. Вони вступили в контакт із внутрішніми противниками самодержавства, російськими революціонерами. 18 серпня 1904 р. колишній японський військовий аташе в Росії полковник Мотодзіро Акасі в одному з паризьких ресторанів зустрівся з представниками Центрального комітету партії соціалістів-революціонерів. На той момент це була найбільш організована сила, що мала до того ж добре законспіровану Бойову організацію [4, с. 180]. Есери представляли найбільш радикальну частину російських революціонерів, але в угоду з ними вступили й менш рішучі прихильники змін. Наприкінці вересня - на початку жовтня 1904 р. на партійну конференцію, скликану знову-таки в Парижі (ї проплачену, до речі, японським Генштабом, який виділив на це 100 тис. ієн), з'їхалися представники вже 13 революційних організацій Росії, зокрема ліберальних. Вони погодилися діяти разом в ім'я загальних цілей, які на даній стадії полягали «в ліквідації самодержавства і встановленні демократично обраних законодавчих зборів, відповідальних за призначення уряду» [5, с. 414]. Всі без винятку учасники конференції визнали корисність для справи «звільнення» Росії її поразки у війні з Японією. Залишалось тільки знайти гроші і на них закупити зброю. Що й було зроблено.

Першою профінансувала майбутню російську революцію сама зацікавлена сторона – Японія. Полковник Акасі вибав у свого уряду мільйон ієн на закупівлю і доставку морем (через Фінляндію) зброї

революціонерам. Усього за роки війни Японія безпосередньо передала російським революціонерам 35 млн. доларів за сучасним курсом [6]. Не залишилися осторонь і інші зацікавлені гравці. Про це пише у своїх мемуарах керівник Бойової організації есерів Б. Савінков: «Член фінської партії активного опору, Конні Цілліакус, повідомив Центральному комітету, що через нього надійшло на російську революцію пожертвування від американських мільйонерів у розмірі мільйона франків, причому американці ставлять умовою, щоб ці гроші пішли на озброєння народу й були розподілені між усіма революційними партіями» [7]. Жертвували «на російську революцію» й інші «тугі гаманці» з-за кордону, про що докладно написав М. Старіков у своїй книзі «Хто фінансує розвал Росії?» [4].

Паралельно з вирішенням фінансових питань російські революціонери готували підґрунтя для рішучого виступу в столиці, для чого було вирішено використати вождистські нахили Г. Гапона та його організацію. Під керівництвом священника «Збори російських фабрично-заводських робітників Санкт-Петербурга» перетворилися на масову робітничу організацію, яка була хоча й офіційно визнана, але при цьому орієнтована на радикальну боротьбу – як соціально-економічного, так і політичного характеру. Завдяки вірнопідданському характеру заяв Г. Гапона організація практично не контролювалася владою. З іншого боку, вона могла діяти абсолютно несподівано для влади, виконуючи лише вказівки свого визнаного вождя і революціонерів, що ховалися за його спиною. Тісні контакти Г. Гапона з есерами були відомі поліції, але вони не викликали там тривоги, оскільки священник вважався особою, підконтрольною Охранныму відділенню. Як і його куратори, Г. Гапон чекав тільки на якусь зовнішню подію, яку можна було б використати як привід для виступу. І такий привід знайшовся: 20 грудня 1904 р. капітулював Порт-Артур.

Через тиждень після цієї події, 28 грудня 1904 р., під керівництвом «куратора» від партії есерів П. Рутенберга й під головуванням Г. Гапона в Петербурзі відбулася нарада, на якій було узгоджено загальний план виступу, наміченого на 9 січня. Його загальний зміст був такий: влаштувавши на Путіловському заводі страйк, прикриваючись зборами фабрично-заводських робітників, організувати масову ходу народу до царя. З метою маскування демонстрація повинна була спочатку носити монархічний характер, а петиція, призначена для вручення цареві, – бути суто економічною; і лише в останню мить було заплановано висунути радикальні революційні вимоги [8].

Путіловський завод опинився в центрі уваги змовників не випадково. Він виконував важливе оборонне замовлення – виробництво спеціального залізничного транспортера для доставки підводних човнів на Далекий Схід. Російські субмарини могли

змінити невдалий для Росії хід морської війни на її користь, але для цього їх потрібно було перевезти через усю країну. Без замовленого Путіловському заводу транспортера зробити це було неможливо. Якраз у цю больову точку й було завдано підступного удару. Серед робітників було пущено брехливу чутку про незаконне звільнення декількох їхніх товаришів. І хоча звинувачення на адресу директора підприємства не підтвердилися, виверт спрацював. 3 січня 1905 р. путіловці (12,6 тис. осіб) застрайкували. Після цього, використовуючи «Збори російських фабрично-заводських робітників Санкт-Петербурга», есери організували хвилю страйків. Використовувався принцип ланцюгової передачі: страйкарі одного із заводів вривалися на інший та агітували за страйк; до тих, хто відмовлявся страйкувати, застосовувалися погрози й фізичний терор. У зведеннях поліції говорилося про активну участь у поширенні бунту японських та англійських спецслужб.

Діючи відповідно до розробленого плану, есерівські конспіратори та Г. Гапон спочатку запропонували робітникам суто економічні вимоги, які планувалося пред'явити царю у формі прохання. Але 8 січня на загальних зборах есерів було прийнято нову, суто революційну петицію, що вимагала відокремлення церкви від держави, відповідальності міністрів перед народом, припинення війни, негайного звільнення і повернення всіх постраждалих за політичні та релігійні переконання й т. д. [9, с. 30-31]. Власне, не дивлячись на те що в ній містилося вираження вірнопідданських почуттів робітників до свого сударя, петиція являла собою жорсткий політичний ультиматум владі, котрий висував перед нею свідомо нездійсненні вимоги. Цю петицію вирішено було перед робітниками не оголошувати. Робітники до кінця були впевнені, що йдуть просити царя про поліпшення умов їхнього життя. Насправді ж вони стали мимовільними учасниками спроби державного перевороту, що готувався революціонерами. Про те, що Г. Гапон та його есерівські сподвижники прямували саме до насильницького перевороту, свідчень є багато. Ось як оцінював ситуацію в столиці напередодні подій 9 січня більшовик С. Гусев у листі до В. Леніна: «Події розвиваються зі страшною швидкістю. Гапон революціонував масу. Страйк розширюється і, ймовірно, стане загальним. На неділю Гапон призначив ходу до Зимового палацу й подачу петиції з вимогами, що цілком відповідають програмі-максимум (більшовицької партії – В. С.). Гапон прогнозує, що буде 300000 осіб і передбачає запаритися зброєю» [8].

З огляду на підвищення ставок Петербурзький комітет РСДРП прийняв рішення направити в усі відділи «Зборів російських фабрично-заводських робітників Санкт-Петербурга» своїх кращих агітаторів. Згодом більшовики

витратили чимало паперу з метою представити ходу робітників до царя як «мирну» акцію, але факти свідчать про інше. Напередодні ходи Петербурзький комітет РСДРП(б) поширив красномовну прокламацію «До всіх петербурзьких робітників», у якій роз'яснював пролетарям столиці, що звільнення робітників – «справа їхніх власних рук», що потрібно не просити царя, а «скинути його з престолу й вигнати разом із ним усю самодержавну зграю». «Свобода купується кров'ю, свобода завойовується зі зброєю в руках, у жорстоких боях», – зазначалося в прокламації [10, с. 24]. Залишалось тільки пролити першу кров і вказати на винного. За логікою революціонерів, винним за передбачувану загибель людей повинен був стати цар, але він же ледь не опинився й першою жертвою російської революції.

6 січня 1905 р. відбувся замах на імператора Миколу II. Під час водосвяття, що проходило на березі Неві перед Зимовим палацом, було дано артилерійський салют. І одна з гармат Петропавлівської фортеці за дивним збігом обставин вистрілила картечцю. У зоні ураження опинився і павільйон, де перебував імператор, а також фасад Зимового палацу. Павільйон продріямили п'ять куль, одна з них упала поряд із імператором. У декількох вікнах Миколаївського залу картечні кулі розбили шибки [11]. Сам цар не постраждав, було смертельно поранено лише одного поліцейського на прізвище Романов. І хоча газети поспішили назвати цю подію «нешасним випадком», поліцейське начальство мало всі підстави розглядати його як можливу спробу замаху на першу особу держави з боку таємної, добре законспірованої терористичної організації, що діє у столичному гарнізоні. За наполяганням керівництва Департаменту поліції Микола II, після запланованого на цей день прийому іноземних дипломатичних представників у Зимовому палаці, о 16 годині того ж дня виїхав із родиною в Царське Село. Якщо до цього військово-поліцейська влада в Петербурзі залишалася практично бездіяльною, то тепер вона нарешті прокинулася. Було вирішено заслухати нібито «підконтрольного» дефензиві Г. Гапона, який на той час відмовився дати пояснення щодо своєї діяльності митрополиту Санкт-Петербурзькому Антонію. Але те, що почули від нього представники владних структур, привело їх у розпач. Вранці 8 січня відбулася зустріч священика з петербурзьким градоначальником генералом І. Фуллоном, а потім – з міністром юстиції М. Муравйовим. Ці зустрічі остаточно розвіяли ілюзії про мирний характер виступу. На зустрічах із градоначальником і міністром Г. Гапон уже не приховував справжнього тексту петиції, надавши їм останній, «есерівський» варіант. Читаючи петицію, І. Фуллон, який до того підтримував діяльність «Зборів російських фабрично-заводських робітників

Санкт-Петербурга», приголомшено дізнався, який перевертень переховувався за рясою православного священика. Ще трагічніше виглядала зустріч Г. Гапона та М. Муравйова. На ній перший вже не ухилився від прямої відповіді й обрушив на міністра потік революційного красномовства. Влада нарешті зрозуміла, що Г. Гапон веде подвійну гру [12]. Потрібно було щось робити.

Розуміючи, що зупинити робітників вже неможливо, петербурзькі власті, які зібралися ввечері 8 січня на нараду у градоначальника І. Фуллона, прийняли рішення не допустити їх у самий центр міста. У місто спішно стали вводитися військові підрозділи, оскільки поліція була нечисленною і для протистояння великому скупченню людей була не пристосована. Головне завдання полягало навіть не в тому, щоб захистити царя (його, як ми знаємо, в Зимовому палаці вже не було), а в тому, щоб запобігти заворушенням, неминучій тисняві й загибелі людей у результаті скупчення величезних мас народу на вузькому просторі Невського проспекту і Двірцевої площі, серед набережних і каналів. При цьому бралось до уваги, що натовп буде рухатися з різних сторін. Царські міністри добре пам'ятали трагедію Ходинки, коли під час свята з нагоди коронації Миколи II (18 травня 1896 р.) у страшній тисняві загинули майже півтори тисячі осіб.

На нараді 8 січня також було прийнято рішення патронів військам не видавати, проте в порушення цього наказу комендант у столиці видав патрони. Чи була це звичайна перестраховка або навмисна підстава, сказати важко. В усякому разі наступного дня після трагедії Миколою II його було розжалувано в солдати. Але ці обставини післяреволюційна історіографія, налаштована «антицаристськи», ігнорувала. Ось, наприклад, як безапеляційно оцінював дії влади в Петербурзі напередодні 9 січня 1905 р. авторський колектив двотомної «Історії РСРП» для студентів інститутів культури (1982): «Самодержавство задумало масовим розстрілом робітників запобігти революції» [13, с. 434]. Звернімося ще до одного видання – вже пострадянського часу, в анотації до якого йдеться: «Запропоновано нове, цілісне осмислення історії Росії з урахуванням останніх досягнень історіографії». Це посібник для ВНЗ, виданий 1997 р., а до того він пройшов апробацію в США. Відносно подій, що нас цікавлять, читаємо: «Самодержавна влада хотіла одним махом припинити заворушення. Проти беззбройних демонстрантів було застосовано зброю» [14, с. 22-23]. Безсумнівно, перед нами – один із найбільш стійких міфів, без яких не обходиться жодна «кольорова революція».

Насправді ж відповідальність за застосування зброї цілком і повністю лежить на совісті організаторів ходи до Зимового палацу. Вони проігнорували видане напередодні розпорядження

петербурзького градоначальника про заборону масової ходи. І от 9 січня до центру міста вирушили колони робітників (їх було одинадцять – за числом відділень гопонівської організації). Ходу від Нарвської застави очолював сам Г. Гапон, який постійно вигукував: «Якщо нам буде відмовлено, то в нас немає більше царя». Це провокаційне гасло було частиною загального задуму Г. Гапона. У своїх спогадах, написаних після січневих подій, він усе розклав по полицях: «Я подумав, що добре було б надати всій демонстрації релігійного характеру, і негайно послав кількох робітників у найближчу церкву за хоругвами та образами, але там відмовилися нам їх дати. Тоді я послав 100 осіб взяти їх силою, і через кілька хвилин вони принесли їх. Потім я наказав принести з нашого відділення царський портрет, щоб цим підкреслити миролюбний і пристойний вигляд нашої процесії. Натовп зріс до величезних розмірів... «Прямо йти до Нарвської застави або манівцями?» – запитали мене. «Прямо до застави, тримайтеся, або смерть – або свобода», – вигукнув я. У відповідь пролунало громове «ура»» [15].

Подальший перебіг подій тільки підтвердив наміри організаторів ходи: за будь-яку ціну спровокувати війська на застосування зброї проти робітників. І в деяких місцях їм це вдалося повною мірою, наприклад, біля Нарвських воріт. Чини поліції, що вийшли тут назустріч натовпу, вмовляли робітників не йти в місто, попереджали неодноразово, що в іншому випадку війська будуть стріляти по них. Коли всі вмовляння не привели ні до яких результатів, ескадрон Кінно-гренадерського полку намагався змусити робітників повернутися назад. Цієї миті пострілом із натовпу було важко поранено поручика Жолткевича, а околочного наглядача – вбито. Коли ескадрон, зустрівши озброєний опір і не будучи в силах зупинити рух натовпу, повернувся назад, командуючий військами офіцер тричі попереджав про відкриття вогню, і тільки після того як ці попередження не дали результату, а натовп продовжував наступати, було зроблено більше п'яти залпів, після чого натовп повернувся назад і швидко розвіявся, залишивши понад сорок осіб убитими й пораненими [16].

Не менш агресивно і революційно поведився натовп на Василівському острові. Тут, ще до перших пострілів, група бойовиків, очолювана більшовиком Л. Давидовим, захопила збройову майстерню Шаффа. Двісті робітників розгромили управління другої ділянки Василівської поліцейської частини. Генерал-майор П. Самгін доповідав: «Близько першої години дня натовп на 4-й лінії, значно збільшившись у числі, став влаштовувати дротяні загородження, будувати барикади й викидати червоні прапори. Роти рушили вперед. <...> Під час руху рот із будинку № 35 по 4-й лінії, а також зі споруджуваного будинку навпроти нього кидали

цеглу, каміння, були зроблені постріли. На Малому проспекті натовп згуртувався і почав стріляти. Тоді однією півротою 89-го піхотного Біломорського полку було зроблено три залпи. <...> Під час цих дій було арештовано одного студента, який звертався до солдатів із зухвалою промовою, і при ньому було знайдено заряджений револьвер. Під час дій військ на Василівському острові військами було затримано за грабіж і збройний опір 163 людини» [16].

Зауважимо: у даному випадку і всюди, де тільки могли, війська намагалися застосовувати вмовляння й запобігти кровопролиттю. Там, де не було революційних підбурювачів або де їх було недостатньо для впливу на юрбу, офіцерам вдавалося уникнути крові. Наприклад, у районі Олександрівської лаври та Різдвяної частини жодних сутичок і жертв не було. Те ж саме спостерігалося і в Московській частині. Напрошується очевидний висновок: задум організаторів ходи залучити до збройного протистояння якомога більшу кількість людей спрацював не всюди. Не вдалося досягти й головної мети – прорватися до Зимового палацу, щоб нібито подати цареві петицію. Г. Гапон та інші організатори ходи знали, що царя в Петербурзі давно немає. Але робітникам знати про це було не потрібно. Їх цілеспрямовано, посилено штовхали під кулі.

До речі, кровопролиття замислювалося революціонерами навіть за умови відсутності військ на вулицях. Так, за визнанням самого Г. Гапона, яке він пізніше зробив у вузькому колі ліберальних діячів, якби назустріч натовпу замість солдатів вийшов Микола II (щоб прийняти петицію), то імператора відразу «вбили б за півхвилини, півсекунди!» [12].

Цього разу Миколі II пощастило, він уцілів, але «кольорова революція» 9 січня 1905 р. все-таки отримала свою сакральну жертву – в особі людей, убитих під час організованої революціонерами провокації. Скільки їх було? Відповідь на це питання підводить нас ще до одного міфу, на які так багата Перша російська революція. Загальновідомою цифрою, якою довгий час оперували журналісти та історики, яку наведено, зокрема, в багатотомній «Історії КПРС» (1966), є приблизно 4600 убитих і поранених [10, с. 26]. Але ці дані постійно переглядалися в бік збільшення. У деяких виданнях називалася навіть цифра 6 тис. тільки вбитих (!) [13, с. 434]. Де ж правда?

Виявляється, першоджерелом появи зазначених цифр послужувала листівка, яка розповсюджувалася в Петербурзі вже з 5 години дня 9 січня. Саме в ній повідомлялося про «тисячі робітників, розстріляних на Двірцевій площі». Але як можна було встигнути її до цього часу написати, розтиражувати, при тому що в неділю друкарні не працювали? Очевидно, цю провокаційну листівку було виготовлено заздалегідь, не пізніше 8 січня,

тобто тоді, коли ні місця розстрілу, ні кількість жертв авторам не могли бути відомі.

Між тим, друковані органи європейських країн почали поширювати «страшилки» про те, що сталося в Петербурзі. Так, британське агентство «Лаффан», як і газета «Дейлі мейл», повідомляли про понад 2 тис. вбитих і 5 тис. поранених, а газета «Стандард» – про 2-3 тис. вбитих і 7-8 тис. поранених.

Вперше «точні» цифри – 4600 убитих і поранених – були названі у статті В. Леніна «Початок революції в Росії», опублікованій 18 (31) січня 1905 р. в женецькій газеті «Вперед» [17]. Звідки вони взялася, невідомо. Але згідно з результатами дослідження, виконаного доктором історичних наук А. Зашихінін 2008 р., визнати ці цифри достовірними підстав немає [18, с. 5-9]. Згідно з офіційною статистикою, 9 січня було вбито 96 осіб, включаючи чинів поліції, поранено – 233. За іншими даними, вбито було 130 осіб, поранено – 311. Згодом цю первинну цифру було уточнено: 96 убитих і 333 поранених, з яких у подальшому

померли ще 34 людини; отже, разом 130 убитих і 299 поранених. Ці цифри були наведені в доповіді директора Департаменту поліції міністру внутрішніх справ, яка призначалася для імператора [19, с. 330-338]. 18 січня в урядових газетах було опубліковано «Список осіб, убитих і померлих від ран у різних лікарнях м. С.-Петербурга, отриманих 9 січня 1905 р.». Список включав 119 прізвищ загиблих із зазначенням їхнього віку, звання і занять, а також 11 невідомих осіб, разом 130 осіб [20]. Микола II з особистих коштів пожертвував 50 тис. карбованців на користь постраждалих 9 січня робітників, видав усім сім'ям загиблих великі грошові компенсації. Але це вже не могло врятувати його репутацію. У революційній пресі день 9 січня нарекли «Кривавою неділею», а сам цар отримав прізвисько «Микола Кривавий». Його стали широко використовувати і російські революціонери, і на Заході – з метою дискредитації правлячого режиму та реалізації власних далекосяжних планів. У цьому сенсі досвід Першої російської революції є універсальним і заслуговує найпильнішого вивчення.

1. Ананьич Б. В. Кризис власти в России. Реформы и революционный процесс. 1905 и 1917 годы / Б. В. Ананьич, Р. Ш. Ганелин // История СССР. – 1991. – № 2; Боффа Д. История Советского Союза / Д. Боффа. – В 2-х т. – Т. 1. – М., 1990; Дьяконова И. А. Первая российская революция в освещении современной историографии / И. А. Дьяконова // История СССР. – 1989. – № 2; Новое о революции 1905-1907 гг. в России. – Л., 1989; Панелин Р. Ш. Канун «Кровавого воскресенья» / Р. Ш. Панелин // Вопросы истории. – 1980. – № 1; Тютюкин С. В. Первая революция в России: взгляд через столетие / С. В. Тютюкин // Отечественная история. – 2004. – № 6.
2. Верт А. История Советского государства. 1990-1991 / А. Верт. – Пер. с фр. – М.: ИНФРА-М, Изд-во «Весь Мир», 1998.
3. Керсновский А. А. История русской армии. [Электронный ресурс] / В 4-х т. – Т. 3: 1881-1915 гг. – М.: Голос, 1994. – 350 с. – Режим доступа: http://www.tergaincognito.pp.ua/news/kersnovskij_a_istorija_russkoj_armii_v_4_kh_tomakh_1992_djvu_pdf_rus/2013-03-31-6962.
4. Стариков Н. В. Кто финансирует развал России? От декабристов до моджахедов / Н. В. Стариков. – СПб.: Питер, 2011.
5. Хоскинг Д. Россия: народ и империя (1552-1917) / Д. Хоскинг. – Пер. с англ. С. Н. Самуйлова. – Смоленск: Русич, 2001.
6. Озерова М. Загадки революции. О царских политтехнологах, японских деньгах и российских террористах / М. Озерова // Московский комсомолец. – 2005 – № 1961, 19 декабря.
7. Савинков Б. Воспоминания террориста. [Электронный ресурс] / Б. Савинков. – Париж, 1928. – Режим доступа: http://az.lib.ru/s/sawinkow_b_w/text_0010.shtml.
8. Кто и как готовил «Кровавое воскресенье». [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.imperiyanews.ru/details/1da35dc2-5de2-48f0-9944-3945d3d9c587>.
9. Петиция рабочих Санкт-Петербурга для подачи царю Николаю II // Красная летопись. – Л., 1925. – № 2.
10. История КПСС. – В 6-ти т. – Т. 2. – М.: Политиздат, 1966.
11. Романов Б. Кровавое воскресенье. [Электронный ресурс] / Б. Романов. – Режим доступа: <http://maxpark.com/community/politic/content/1786207>.
12. Император Николай II и события 9 января 1905 года в Санкт-Петербурге. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://orthodox.etel.ru/2003/31/nikolas2.shtml>.
13. История СССР: [учебник для студентов ин-тов культуры]. – В 2-х ч. – Ч. I. – М.: Высшая школа, 1982.
14. История России: [учеб. пособие для вузов]. – В 2-х т. – Т. 2. – М.: Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 1997.
15. Гапон Г. А. История моей жизни. [Электронный ресурс] / Г. А. Гапон. – М.: Книга, 1990. – Режим доступа: <http://coollib.com/b/294576/read>.
16. «Кровавое воскресенье». Как это было. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://calligraphy.forumy.tv/t134-topic>.
17. Ленин В. И. Революционные дни / В. И. Ленин // Вперёд. – Женева, 1905. – № 4, 31 (18) января.

18. Зашихин А. Н. О числе жертв Кровавого воскресенья (по поводу цифры 4600) / А. Н. Зашихин // Вестник Поморского Университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки. – 2008. – № 3.
19. Доклад директора Департамента полиции Лопухина министру внутренних дел о событиях 9-го января // Красная летопись. – Л., 1922. – № 1.
20. Список лиц, убитых и умерших от ран в разных больницах г. С.-Петербурга, полученных 9 января 1905 года // Ведомости Спб. градоначальства. – СПб., 1905. – 18 (22) января.

РЕЗЮМЕ

СОБЫТИЯ 9 ЯНВАРЯ 1905 ГОДА В ПЕТЕРБУРГЕ СКВОЗЬ ПРИЗМУ ПОНЯТИЯ «ЦВЕТНЫХ РЕВОЛЮЦИЙ»

Сурнин В. Б. (Ужгород)

В статье сделана попытка по-новому осмыслить события 9 января 1905 г. в России. Они рассматриваются автором не только в историческом контексте Первой русской революции. Большое внимание уделено также анализу сопутствующих обстоятельств и приемов, входящих ныне в арсенал «цветных революций». В этом плане детально проанализирована подготовка революционеров к провокации, получившей название «Кровавое воскресенье».

Ключевые слова: Гапон, «Кровавое воскресенье», Первая русская революция, Николай II, эсеры, большевики, «цветная революция».

SUMMARY

THE EVENTS OF JANUARY 9th, 1905 IN ST. PETERSBURG IN THE LIGHT OF A NOTION OF «COLOR REVOLUTIONS»

V. Surnin (Uzhhorod)

The article attempts to rethink the events of January 9, 1905 in Russia. They are considered by the author, not only in the historical context of the First Russian revolution. Much attention is paid to the analysis of the relevant circumstances and receptions, included now in the arsenal of «color revolutions». In this regard, it analyzed in detail the preparation of the revolutionaries to the provocation, known as «Bloody Sunday».

Keywords: Gapon, «Bloody Sunday», First Russian revolution, Nicholas II, Socialist-Revolutionaries, Bolsheviks, «color revolution».

Надійшла до редколегії 06. 09. 2016 р.

УДК 94 (437.6) «1939-1945»

ЕДВАРД БЕНЕШ І СЛОВАЦЬКЕ ПИТАННЯ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Шніцер І. О. (Ужгород)

У статті висвітлюються погляди відомого державного і політичного діяча, другого президента Чехословаччини Е. Бенеша (1884-1948) на словацьке питання в роки Другої світової війни. Автор аналізує запропоновані президентом варіанти вирішення даного питання та його власне бачення місця й ролі Словаччини у відновленні Чехословацької державі. Окремо у статті висвітлюється ставлення Е. Бенеша до факту існування самостійного словацького народу.

Ключові слова: Е. Бенеш, Друга світова війна, національно-визвольний рух, теорія «чехословакізму», словацьке питання, словацький народ.

Однією з найяскравіших та водночас найсуперечливіших постатей в історії чеського і словацького народів ХХ століття є Е. Бенеш. Талановитий політик і дипломат, один із засновників та президент першої Чехословацької республіки, після Мюнхенської змови 1938 р. змушений був емігрувати на Захід, де невдовзі

очолив боротьбу чеського і словацького народів за відновлення Чехословацької держави. На життєвому шляху політика були не тільки блискучі перемоги, але й відверті помилки та нищівні поразки. До помилок Е. Бенеша можна віднести його політику щодо словаків, яку він провадив, перебуваючи на посаді президента в 1935-1938 рр. Будучи